

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร รวมทั้งปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน เพื่อเป็นแนวทางสำหรับปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดแนวเหตุผลของการวิจัยไว้ว่า ห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีโสตทัศนวัสดุเพียงบางประเภทและมีจำนวนน้อย การดำเนินงานในห้องสมุดยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ประสบปัญหาเรื่องงบประมาณในการจัดซื้อ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญโดยเฉพาะ อีกทั้งไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน

วิธีวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยส่งแบบสอบถามไปยังประชากรคือ ครูบรรณารักษ์ผู้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าของห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ที่มีการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุด จำนวน 82 แห่ง ปรากฏว่าได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา 68 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 82.93 เมื่อนำมาจำแนกจะเป็นข้อมูลของห้องสมุดโรงเรียนขนาดกลาง 4 ราย ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่ 32 ราย และห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ 32 ราย ผลการวิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

ข้อมูลของห้องสมุดโรงเรียนในด้านขนาด บุคลากร งบประมาณ โสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์

ห้องสมุดโรงเรียนจำนวนสูงสุด 32 แห่ง (47.06%) มีขนาด 4-5 ห้องเรียน ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางทั้ง 4 แห่ง มีขนาด 2-3 ห้องเรียน ห้องสมุดที่มีขนาด 6 ห้องเรียนขึ้นไปส่วนใหญ่เป็นห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ

ในด้านบุคลากรที่ปฏิบัติงานในห้องสมุด พบว่าห้องสมุดจำนวนครึ่งหนึ่ง (34 แห่ง) มีครูบรรณารักษ์ปฏิบัติงานในห้องสมุด 2 คน มีห้องสมุดเพียง 4 แห่งเท่านั้น ซึ่งเป็นห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ ที่มีครูบรรณารักษ์ปฏิบัติงานอยู่มากกว่า 3 คน สำหรับห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางทั้ง 4 แห่ง มีบรรณารักษ์ปฏิบัติงานอยู่เพียง 1 คนเท่านั้น

นอกจากครูบรรณารักษ์แล้ว ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ มีอาจารย์ช่วยงานและนักเรียนช่วยงานด้วย ห้องสมุดโรงเรียนเพียงส่วนน้อย 22 แห่ง (32.35%) ที่มีเจ้าหน้าที่ แต่ห้องสมุดโรงเรียนจำนวน 34 แห่ง (50.00%) มีนักการช่วยงานห้องสมุดด้วย

เกี่ยวกับครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนนั้น พบว่าครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ 61 คน (89.71%) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนอีก 7 คน (10.29%) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท และในจำนวน 68 คนนี้ เป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์จำนวน 1 คน (1.47%) และไม่มีความรู้ทางโสตทัศนศึกษาจำนวน 46 คน (67.65%) ซึ่งเป็นครูบรรณารักษ์ของห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลาง 2 คน ขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษจำนวน 22 คนเท่า ๆ กัน

เกี่ยวกับงบประมาณนั้น ปรากฏว่า ห้องสมุดจำนวนที่ใกล้เคียงกัน คือ 27 แห่ง (39.71%) กับ 25 แห่ง (36.76%) ได้รับงบประมาณระหว่าง 60,000-109,999 บาท กับ 110,000-159,999 บาท ตามลำดับ มีห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่จำนวนน้อยที่สุด 2 แห่ง (2.94%) ที่ได้รับงบประมาณ 30,000-59,999 บาท และห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษจำนวน 6 แห่ง (8.82%) เท่านั้นที่ได้รับงบประมาณมากกว่า 250,000 บาทขึ้นไป ส่วนห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางทั้ง 4 แห่ง ได้รับงบประมาณอยู่ระหว่าง 60,000-109,999 บาท

สำหรับโสตทัศนวัสดุที่พบว่ามีในห้องสมุดส่วนใหญ่คือ เทปบันทึกเสียง รูปภาพ และ เกม นอกจากโสตทัศนวัสดุ 3 ประเภทนี้แล้ว โสตทัศนวัสดุประเภทอื่น ๆ ที่พบว่ามีในห้องสมุด ตั้งแต่ครั้งหนึ่งคือ 34 แห่งขึ้นไป ได้แก่ วิทยุทัศน์ วัสดุกราฟิก หุ่นจำลอง สไลด์ ลูกโลก และ แผนที่ โสตทัศนวัสดุที่ไม่มีในห้องสมุดส่วนใหญ่คือ फिल्मสตริป ภาพยนตร์ และแผ่นใส

ส่วนจำนวนประเภทของโสตทัศนวัสดุที่มีในห้องสมุดนั้น ผลการวิจัยพบว่าห้องสมุดเกือบทุกแห่งมีโสตทัศนวัสดุบางประเภทเท่านั้นคือ ตั้งแต่ 1 ประเภท จนถึง 12 ประเภท กระจายกันไป ไม่มีห้องสมุดแห่งใดมีโสตทัศนวัสดุครบทั้ง 14 ประเภท ตามที่ระบุไว้ในแบบสอบถาม โดยห้องสมุดจำนวนสูงสุด 10 แห่ง มีโสตทัศนวัสดุ 7 ประเภท นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า จำนวนโสตทัศนวัสดุแต่ละประเภทที่ห้องสมุดมีนั้น มีอยู่ในเกณฑ์ระดับต่ำสุดของช่วงจำนวนที่จัดแบ่งไว้ ดังเช่น ห้องสมุดส่วนใหญ่มีรูปภาพ 1-50 ภาพ วัสดุกราฟิกและแผนที่ 1-10 แผ่น ลูกโลก 1 ใบ เทปบันทึกเสียง 1-50 คลิป เป็นต้น ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยมากหากนำไปเปรียบเทียบกับมาตรฐานจำนวนโสตทัศนวัสดุที่ควรมีในศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนที่มีนักเรียน 500 คน หรือต่ำกว่า ดังเช่น วัสดุบันทึกเสียง ซึ่งมีเทปบันทึกเสียงรวมอยู่ด้วย ควรมีจำนวน 1,500-2,000 ชื่อเรื่อง หรือวัสดุกราฟิกควรมี 800-1,200 ชื่อเรื่อง เป็นต้น (American Association of School Librarians and Association for Educational Communication of Technology 1975: 70-86) จึงอาจกล่าวได้ว่า ผลการวิจัยในส่วนนี้สอดคล้องกับแนวเหตุผลที่กำหนดไว้ว่า "ห้องสมุดส่วนใหญ่มีโสตทัศนวัสดุเพียงบางประเภทและมีเป็นจำนวนน้อย"

การที่ห้องสมุดส่วนใหญ่มีโสตทัศนวัสดุเพียงบางประเภทและมีจำนวนน้อยนั้น สาเหตุส่วนหนึ่งน่าจะมาจากโสตทัศนวัสดุมีราคาแพง แต่ห้องสมุดมีงบประมาณจำกัด ในห้องตลาดยังมีการผลิตโสตทัศนวัสดุที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับการเรียนการสอนน้อย และระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2521 ไม่เอื้อต่อการจัดซื้อโสตทัศนวัสดุบางประเภท ดังเช่น โสตทัศนวัสดุประเภทวิทยุทัศน์นั้น ทั้งโรงเรียนสามารถซื้อวิทยุทัศน์ได้ไม่เกิน 100 ม้วนต่อปี และถ้าเป็นการจัดซื้อวิทยุทัศน์ประเภทที่มีการบันทึกเนื้อหาแล้ว ต้องมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาการจัดซื้อ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ยุ่งยากและใช้เวลานาน สาเหตุทั้ง 3 ประการนี้เป็นปัญหาด้านงานเทคนิคซึ่งพบว่าห้องสมุดโรงเรียนประสบอยู่ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ (ตารางที่ 42)

ผลการวิจัยที่พบว่าห้องสมุดโรงเรียนมีโสตทัศนวัสดุเพียงบางประเภทและมีจำนวนน้อยสอดคล้องกับงานวิจัยของ น้าทิพย์ วิภาวิน (2528) ที่พบว่า ห้องสมุดเสียงยังมีโสตทัศนวัสดุน้อยไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้ใช้บริการ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยในต่างประเทศของ Hutchison (1977) ที่พบว่า ศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนในรัฐอลาบามาเพียง 1 ใน 4 เท่านั้นที่มีโสตทัศนวัสดุถึงเกณฑ์มาตรฐานศูนย์สื่อการศึกษาปี 1969 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Veitch (1979) ที่พบว่า ศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนในรัฐเคนตักกีส่วนใหญ่มีโสตทัศนวัสดุน้อยและสอดคล้องกับงานวิจัยของ Palling (1980) ที่พบว่า ศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียนในรัฐมิสซิสซิปปียังมีโสตทัศนวัสดุไม่ถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hughes (1976) ที่พบว่าห้องสมุดเฉพาะยังมีเทปบันทึกเสียงน้อยไม่เพียงพอแก่ผู้ใช้

สำหรับโสตทัศนอุปกรณ์ที่พบว่ามีในห้องสมุดส่วนใหญ่คือ หูฟัง เครื่องเล่นเทปบันทึกเสียง เครื่องรับโทรทัศน์ โสตทัศนอุปกรณ์ที่พบว่ามีในห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางมีเพียง 4 ประเภทคือ เครื่องเล่นเทปบันทึกเสียง หูฟัง เครื่องรับโทรทัศน์ และไมโครโฟน และพบว่าโสตทัศนอุปกรณ์ประเภทเครื่องฉายภาพยนตร์มีเฉพาะในห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษเพียง 2 แห่งเท่านั้น ส่วนจำนวนโสตทัศนอุปกรณ์ประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในห้องสมุดจะมีลักษณะเช่นเดียวกับโสตทัศนวัสดุ กล่าวคือ ห้องสมุดส่วนใหญ่มีโสตทัศนอุปกรณ์อยู่ในระดับต่ำสุดของช่วงจำนวนที่จัดแบ่งไว้

สาเหตุที่ห้องสมุดไม่สามารถมีโสตทัศนอุปกรณ์ได้เป็นจำนวนมากนั้น อาจเนื่องมาจากระเบียบของกระทรวงการคลังที่กำหนดให้โรงเรียนมัธยมศึกษาต่าง ๆ ในสังกัดกรมสามัญศึกษาสามารถจัดซื้อโสตทัศนอุปกรณ์ประเภทต่าง ๆ ได้เป็นจำนวนเท่าใดนั้นต้องขึ้นอยู่กับจำนวนห้องเรียนของโรงเรียนเป็นเกณฑ์ ดังเช่น โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีห้องเรียนต่ำกว่า 20 ห้องซื้อเครื่องเล่นเทปบันทึกเสียงได้โรงเรียนละไม่เกิน 3 เครื่อง โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีห้องเรียนเกินกว่า 20 ห้อง แต่ไม่เกิน 30 ห้อง ซื้อได้โรงเรียนละไม่เกิน 4 เครื่อง เป็นต้น

การดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน

ด้านการบริหาร

1. การบริหารทั่วไป

ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่มีการกำหนดนโยบายในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ โดยมีทั้งที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร

ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุด ห้องสมุดส่วนใหญ่ขอความร่วมมือจากงานโสตทัศนศึกษาของโรงเรียน โดยห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ขอความร่วมมือในการซ่อมแซมบำรุงรักษาโสตทัศนอุปกรณ์ ส่วนห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษขอความร่วมมือด้านการใช้โสตทัศนอุปกรณ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโสตทัศนอุปกรณ์มีส่วนประกอบและกลไกการทำงานที่ซับซ้อน ห้องสมุดซึ่งมีบุคลากรผู้รับผิดชอบการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์ มีความรู้ความชำนาญทางด้านหนังสือมากกว่า จึงจำเป็นต้องขอความร่วมมือจากงานโสตทัศนศึกษาทางด้านนี้ ส่วนการที่ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษขอความร่วมมือด้านการใช้โสตทัศนอุปกรณ์อาจเนื่องมาจากโสตทัศนอุปกรณ์ที่มีอยู่ในห้องสมุดมีจำนวนไม่เพียงพอกับผู้ใช้บริการ เพราะจากผลการวิจัยในตารางที่ 10 พบว่าห้องสมุดมีโสตทัศนอุปกรณ์แต่ละประเภทอยู่ในระดับต่ำสุดของจำนวนที่จัดแบ่งไว้

2. บุคลากร

ห้องสมุดส่วนใหญ่มีบุคลากรผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุคือบรรณารักษ์ บางห้องสมุดมีอาจารย์ช่วยงานด้วย ซึ่งผู้รับผิดชอบเหล่านี้เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ โดยมีความรู้มาจากการศึกษาตามหลักสูตรในสถานศึกษา การศึกษาดูงาน การอบรม และการศึกษาค้นคว้าจากตำรา นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบอีกว่าห้องสมุดได้มีการพัฒนาบุคลากรผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ ถึงแม้ว่าบุคลากรจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่แล้วก็ตาม ทั้งนี้อาจพิจารณาเห็นว่าการให้บุคลากรได้เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับงานที่ทำอยู่เสมอนั้น จะช่วยให้บุคลากรมีการพัฒนางานที่รับผิดชอบได้ดีขึ้นด้วย การพัฒนาบุคลากรส่วนใหญ่พบในห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ

แต่ไม่พบในห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลาง อาจเป็นด้วยข้อจำกัดของห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางที่มีบุคลากรเป็นจำนวนน้อย โดยมีครูบรรณารักษ์เพียงคนเดียว (ตารางที่ 3) การจะไปประชุม อบรม หรือดูงาน จึงไม่สะดวกเหมือนกับห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษที่มีบุคลากรมากกว่า และมีบุคลากรอื่น ๆ รับผิดชอบดูแลงานแทนเมื่อครูบรรณารักษ์ไม่อยู่

3. งบประมาณ

ห้องสมุดส่วนใหญ่มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ โดยมีทั้งที่จัดสรรตามโอกาสไม่สม่ำเสมอ และจัดสรรเป็นสัดส่วนโดยเฉพาะการที่ห้องสมุดมีการจัดสรรงบประมาณนี้อาจสืบเนื่องมาจากห้องสมุดมีการกำหนดนโยบายในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุเอาไว้ (ตารางที่ 11) แต่ที่เป็นการจัดสรรตามโอกาสไม่สม่ำเสมออาจเป็นเพราะไม่ได้เขียนโครงการประจำปีหรือมีแผนงานที่แน่นอน

ส่วนแหล่งงบประมาณอื่น ๆ ที่ห้องสมุดได้รับส่วนใหญ่ได้รับจากสมาคมผู้ปกครองและครู และรายได้จากการจัดกิจกรรมของห้องสมุดเอง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าแหล่งงบประมาณอื่น ๆ ของห้องสมุดโรงเรียนขนาดกลางมีเพียงเงินรายได้จากการจัดกิจกรรมของห้องสมุดเองเท่านั้น ในขณะที่ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษมีแหล่งงบประมาณจากหลายแหล่ง

4. สถานที่

ห้องสมุดส่วนใหญ่มีการจัดสถานที่ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ โดยมีทั้งลักษณะเป็นมุมหนึ่งในห้องสมุด และแยกเป็นห้องเอกเทศ ซึ่งพบว่าห้องสมุดที่มีสถานที่ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุแยกเป็นห้องเอกเทศนั้น เป็นห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ ทั้งนี้เพราะห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่มีขนาดห้องสมุด 4-5 ห้องเรียน และห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษมีขนาด 6 ห้องเรียนขึ้นไป (ตารางที่ 2) จึงสามารถจัดสถานที่ในการดำเนินงานแยกเป็นห้องเอกเทศได้ ส่วนห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางซึ่งมีขนาดห้องสมุดเพียง 2-3 ห้องเรียน ถ้ากันแยกห้องเป็นเอกเทศก็จะทำให้สถานที่คับแคบลงอีก จึงมีสถานที่ในการดำเนินงานเป็นเพียงมุมหนึ่งเท่านั้น

นอกจากนี้ ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ยังได้จัดให้มีบริเวณสำหรับกิจกรรมฟังเป็นโต๊ะฟังเสียง และเป็นห้องสมุดเสียง ส่วนบริเวณจัดกิจกรรมสำหรับการฉายวิดีโอ สไลด์ หรือภาพยนตร์ เป็นมุมหนึ่งในห้องสมุด และแยกเป็นห้องหนึ่งโดยเฉพาะซึ่งตรงกับหลักการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดที่ Rufsvold (1956: 69-75) ได้เสนอไว้ว่า บริเวณสำหรับการฟังและการฉายอาจรวมอยู่ในห้องอ่านหนังสือในกรณีที่มีผู้ฟัง หรือทำเป็นห้องที่สามารถเก็บเสียงได้ ประกอบกับผลการวิจัย พบว่าห้องสมุดส่วนใหญ่มีบริเวณจัดกิจกรรมสำหรับการฟังเป็นโต๊ะฟังเสียงมากกว่าเป็นห้องสมุดเสียง และมีบริเวณสำหรับการฉายเป็นมุมหนึ่งในห้องสมุดมากกว่าแยกเป็นห้องหนึ่งโดยเฉพาะนั้น ทั้งนี้เป็นเพราะการสร้างเป็นห้องสมุดเสียงหรือห้องฉายโดยเฉพาะนั้น ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากเมื่อเปรียบเทียบกับงบประมาณที่ห้องสมุดส่วนใหญ่ได้รับ ที่อยู่ในช่วงระหว่าง 30,000-159,999 บาท (ตารางที่ 5) ห้องสมุดไม่สามารถจะสร้างได้เลย เพราะห้องสมุดเสียงที่มีการติดตั้งอุปกรณ์เครื่องเสียงอย่างสมบูรณ์แบบห้องหนึ่งนั้นมีราคาถึง 450,000 บาท (ประสิทธิ์ จอมศรี 2531: 1) ดังนั้น ห้องสมุดส่วนใหญ่จึงมีเพียงโต๊ะฟังเสียงอยู่ในห้องสมุดเท่านั้น

5. ครุภัณฑ์

ครุภัณฑ์ที่มีในห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ คือ โต๊ะเก้าอี้สำหรับการนั่งดูและฟัง รองลงมาคือ ตู้เก็บโสตทัศนวัสดุ แต่ครุภัณฑ์ที่พบว่ามีในห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางมีเพียง 2 ประเภทเท่านั้น คือ โต๊ะเก้าอี้สำหรับการนั่งดูและฟัง และชั้นเก็บโสตทัศนวัสดุ สำหรับครุภัณฑ์สำหรับจัดเก็บโสตทัศนวัสดุห้องสมุดส่วนใหญ่สิ่งทำพิเศษกับใช้ของเดิมที่มีอยู่แล้วหรือได้รับบริจาค

ด้านงานเทคนิค

1. การประเมินคุณค่าและการเลือกโสตทัศนวัสดุ

ห้องสมุดส่วนใหญ่มีการประเมินคุณค่าโสตทัศนวัสดุก่อนการเลือก และพบว่ามักมีผู้ทำหน้าที่เลือกโสตทัศนวัสดุคือ ครูบรรณารักษ์ ครูหมวดวิชาต่าง ๆ คณะกรรมการห้องสมุด และผู้บริหาร สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่กล่าวถึงในงานเขียนของ พรรณพิมล กุศลบุญ (2523: 123) Brown (1969: 67) และ Prozano (1977: 70) ที่ว่าในการพิจารณาเลือกโสตทัศนวัสดุ

เข้ามาในห้องสมุดควรได้มีการประเมินคุณค่าก่อน และผู้ที่ทำหน้าที่เลือกควรประกอบด้วย บุคลากรหลาย ๆ ฝ่าย ได้แก่ ครูบรรณารักษ์ ครูในหมวดวิชาต่าง ๆ และผู้บริหาร โดยเฉพาะ ครูในหมวดวิชาต่าง ๆ นั้น จะเป็นผู้รู้ถึงเนื้อหาวิชาที่สอน สามารถช่วยตัดสินใจได้ว่า โสตทัศนวัสดุในห้องสมุดจะเลือกเข้ามานั้นมีเนื้อหาตรงตามที่ต้องการหรือไม่

ในการเลือกโสตทัศนวัสดุเข้ามาในห้องสมุด จากผลการวิจัยพบว่าห้องสมุดให้ความสำคัญต่อเกณฑ์ทุกเกณฑ์ในระดับมาก โดยเฉพาะเกณฑ์เนื้อหาตรงตามหลักสูตรการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจลิมศักดิ์ ชูขวา (2522: 92) ที่พบว่าเกณฑ์สำคัญในการเลือกโสตทัศนวัสดุของห้องสมุดมหาวิทยาลัยคือ เนื้อหาตรงตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทิพย์ วิภาวิน (2528: 106) ที่พบว่าเกณฑ์สำคัญในการเลือกโสตทัศนวัสดุของห้องสมุดเสียคือ เนื้อหาตรงตามหลักสูตรหรือสอดคล้องกับการดำเนินงานของสถาบัน

2. การจัดหาโสตทัศนวัสดุ

ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่มีการสำรวจความต้องการของผู้ใช้ก่อนการจัดหาวิธีการสำรวจที่ใช้ส่วนมาก ได้แก่ การสัมภาษณ์ ชักถาม

ในการจัดหาโสตทัศนวัสดุห้องสมุดส่วนใหญ่ใช้วิธีการจัดซื้อ รองลงมาใช้วิธีทำสำเนา ขอรับบริจาค และผลิตขึ้นเอง

เมื่อพิจารณาตามขนาดโรงเรียนปรากฏว่า ไม่พบว่ามามีวิธีการจัดหาโสตทัศนวัสดุ โดยการผลิตขึ้นเอง ขอยืม หรือเช่า ในห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลาง ส่วนวิธีการจัดหาโสตทัศนวัสดุที่พบในห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ มีทุกวิธีคือ การจัดซื้อ การทำสำเนา การผลิต การขอยืม การเช่า และการได้รับบริจาค

โสตทัศนวัสดุที่ห้องสมุดส่วนใหญ่จัดซื้อ ได้รับบริจาค และผลิตขึ้นเอง ได้แก่ เทปบันทึกเสียง รูปภาพ และเกม

ห้องสมุดส่วนใหญ่จัดซื้อโสตทัศนวัสดุโดยผ่านตัวแทนจำหน่ายและจากร้านค้าทั่วไป โดยใช้คู่มือในการจัดซื้อคือ รายชื่อโสตทัศนวัสดุที่ตัวแทนจำหน่ายจัดทำ

แหล่งที่ห้องสมุดได้รับบริจาคโสตทัศนวัสดุ คือ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง
รองลงมาได้รับบริจาคจากหน่วยงานราชการ

ห้องสมุดที่มีการทำสำเนาโสตทัศนวัสดุ ส่วนใหญ่ทำสำเนาโสตทัศนวัสดุจาก
รายการวิทยุ-โทรทัศน์

3. การเตรียมโสตทัศนวัสดุก่อนให้บริการ

ห้องสมุดส่วนใหญ่ 62 แห่ง (91.18%) ลงทะเบียนโสตทัศนวัสดุแยกออกจาก
หนังสือ มีห้องสมุดเพียง 6 แห่ง (8.82%) ที่ไม่มีการลงทะเบียนโสตทัศนวัสดุ ไม่พบว่ามี
ห้องสมุดลงทะเบียนโสตทัศนวัสดุในสมุดปกนไปกับทะเบียนหนังสือ ส่วนการประทับตราและทำ
บัตรยืมโสตทัศนวัสดุ ห้องสมุดส่วนใหญ่มีการประทับตราและทำบัตรยืมโสตทัศนวัสดุ มีห้องสมุด
เพียง 13 แห่ง (19.12%) ที่ไม่มีการประทับตราและทำบัตรยืมโสตทัศนวัสดุ ซึ่งเป็นห้องสมุด
ของโรงเรียนขนาดใหญ่ 7 แห่ง และขนาดใหญ่พิเศษ 6 แห่ง

4. การจัดหมวดหมู่และการทำบัตรรายการโสตทัศนวัสดุ

ห้องสมุดจำนวนมากกว่าครึ่งมีการจัดหมวดหมู่โสตทัศนวัสดุ โดยใช้ระบบจัด
หมวดหมู่โสตทัศนวัสดุที่เป็นตัวอักษรแทนโสตทัศนวัสดุ ประกอบกับ เลขหมู่ระบบทศนิยมของดิวิอี่
ผลการวิจัยส่วนนี้มีความสอดคล้องอยู่บ้างกับงานวิจัยของ จุ่มพจน์ วนิชกุล (2520: ง-จ)
ที่พบว่าห้องสมุดที่มีการดำเนินงานทางด้านรูปภาพใช้ระบบทศนิยมของดิวิอี่ในการจัดหมวดหมู่ภาพ
และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Toms (1979: 4555A) ที่พบว่าศูนย์สื่อการศึกษาของโรงเรียน
ในรัฐวิสคอนซิน ใช้ระบบทศนิยมของดิวิอี่ในการจัดหมวดหมู่โสตทัศนวัสดุ นอกจากนี้ยังสอดคล้อง
กับงานวิจัยของ Hughes (1976: 13A) ที่พบว่าห้องสมุดเฉพาะใช้ระบบทศนิยมของดิวิอี่ใน
การจัดหมวดหมู่เทปบันทึกเสียงแบบตลับ งานวิจัยเหล่านี้สอดคล้องกันตรงที่ใช้ระบบทศนิยมใน
การจัดหมวดหมู่โสตทัศนวัสดุ แต่แตกต่างกันตรงที่ไม่ได้ใช้สัญลักษณ์อักษรแทนโสตทัศนวัสดุแต่ละ
ประเภทประกอบเพิ่มเข้าไป

นอกจากนี้ห้องสมุดจำนวนเกือบครึ่งคือ 30 แห่ง มีการทำบัตรรายการ
โสตทัศนวัสดุ ซึ่งผลการวิจัยนี้เสริมงานวิจัยของ ไกรลาส สุทธิเกิด (2530: 52-59)

ที่พบว่าห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร 13 แห่ง มีการทำบัตรรายการ ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ห้องสมุดโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร มีการพัฒนาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุด้านงานเทคนิคมากกว่าเดิม

ในห้องสมุดที่ไม่มีการทำบัตรรายการโสตทัศนวัสดุ จำนวน 38 แห่ง (55.88%) มีห้องสมุด 25 แห่ง ทำคู่มือช่วยค้นโสตทัศนวัสดุในลักษณะเป็นรายชื่อโสตทัศนวัสดุเป็นรูปเล่ม และห้องสมุดอีก 13 แห่ง ไม่มีการจัดทำคู่มือช่วยค้นใด ๆ

5. การจัดเก็บโสตทัศนวัสดุ

ห้องสมุดจำนวน 26 แห่ง (38.24%) จัดเก็บโสตทัศนวัสดุแบบชั้นปิด และในจำนวนที่ใกล้เคียงกันคือ ห้องสมุด 24 แห่ง (35.29%) จัดเก็บโสตทัศนวัสดุแบบทั้งชั้นปิดและชั้นเปิด ส่วนห้องสมุดอีก 18 แห่ง จัดเก็บแบบชั้นเปิด โดยมีทั้งที่จัดเก็บโดยรวมโสตทัศนวัสดุทุกประเภทในที่เดียวกัน และแยกโสตทัศนวัสดุแต่ละประเภทไว้เป็นมุมหนึ่งในห้องสมุด และไม่พบว่ามีห้องสมุดแห่งใดจัดเก็บโสตทัศนวัสดุโดยการรวมและปนไปกับหนังสือ

6. การบำรุงรักษาโสตทัศนวัสดุ

ห้องสมุดจำนวนมากกว่าครึ่งคือ 36 แห่ง (52.94%) มีการตรวจสภาพโสตทัศนวัสดุไม่สม่ำเสมอ แล้วแต่เวลาและโอกาส และมีห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลาง 1 แห่ง (1.47%) ไม่มีการตรวจสภาพโสตทัศนวัสดุแต่อย่างใด ในขณะที่ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษทุกแห่งมีการตรวจสภาพโสตทัศนวัสดุ

ส่วนการซ่อมแซมโสตทัศนวัสดุ พบว่าห้องสมุดส่วนใหญ่ 47 แห่ง (69.12%) ให้อุปกรณ์ในโรงเรียนที่มีความรู้เกี่ยวกับโสตทัศนศึกษาซ่อมแซมให้ ห้องสมุดจำนวนน้อยเพียง 25 แห่ง (36.76%) ให้อุปกรณ์ของห้องสมุดซ่อมแซมเอง

ด้านการให้บริการ

ห้องสมุดทุกแห่งมีบริการให้ยืมโสตทัศนวัสดุ โดยที่ห้องสมุดส่วนใหญ่จะให้บริการยืมเฉพาะภายในห้องสมุด และมีบางส่วนที่ให้บริการยืมทั้งภายในและภายนอกห้องสมุด

โดยส่วนใหญ่จะให้ทั้งครูและนักเรียนมีโฮสต์ศันวัสดุ มีการกำหนดวิธีการยืมโดยให้เซ็นชื่อยืมในสมุดยืม ห้องสมุดบางแห่งให้ยืมโดยกรอกแบบฟอร์มที่ห้องสมุดทำขึ้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุด้านการให้บริการนี้ ห้องสมุดมีระเบียบในการให้บริการเช่นเดียวกับลักษณะการให้บริการทางด้านหนังสือ แต่เหตุที่ห้องสมุดส่วนใหญ่ให้บริการยืมโฮสต์ศันวัสดุภายในห้องสมุด อาจเป็นเพราะโฮสต์ศันวัสดุบางประเภทต้องใช้กับเครื่องเล่นและเครื่องฉาย การนำไปใช้นอกห้องสมุดทำให้ต้องนำอุปกรณ์เคลื่อนย้ายออกไปด้วย อาจก่อให้เกิดความเสียหายและไม่สะดวกจึงให้ใช้เฉพาะภายในห้องสมุด นอกจากนี้อาจเนื่องมาจากห้องสมุดมีโฮสต์ศันวัสดุเป็นจำนวนน้อย (ตารางที่ 8) โฮสต์ศันวัสดุบางประเภทมีราคาแพง บางรายการไม่สามารถหาซื้อได้โดยทั่วไปหากมีการชำรุดเสียหายเกิดขึ้น ผู้ใช้ไม่สามารถจะขอซื้ใช้ห้องสมุดได้

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน ด้านการบริหาร งานเทคนิค และการให้บริการ จะเห็นได้ว่าไม่สอดคล้องกับแนวเหตุผลที่กำหนดไว้ว่า "ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่มีการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชา" เพราะห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่มีการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุด้านการบริหาร งานเทคนิค และการให้บริการ อย่างมีระบบและมีหลักการ ดังเช่น มีการกำหนดนโยบายในการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุ มีบุคลากรผู้รับผิดชอบ มีการจัดสรรงบประมาณ สถานที่ และครุภัณฑ์ มีการประเมินคุณค่าโฮสต์ศันวัสดุก่อนการจัดหา มีการลงทะเบียนการจัดหมวดหมู่และทำบัตรรายการ มีการให้บริการตามระเบียบที่กำหนดไว้ เป็นต้น

ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน

ห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ประสบปัญหาการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุทุกด้าน คือ ด้านการบริหาร งานเทคนิค และการให้บริการ ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดในปัญหาแต่ละด้าน พบผลการวิจัยดังนี้

ปัญหาด้านการบริหาร

ห้องสมุดประสบปัญหาการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุด้านการบริหารเกือบทุกเรื่องในระดับปานกลาง ยกเว้นปัญหาเรื่องผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของการดำเนินงานโฮสต์ศันวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนที่เป็นปัญหาอยู่ในระดับน้อย

เมื่อพิจารณาตามขนาดโรงเรียน ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางประสบปัญหาการดำเนินงานไอศหัทศนวัตศุด้านการบริหารในระดับมากในเรื่งของสถานที่ ครุภคณั และบุคลากร ในเรื่งของสถานที่นั้นประสบปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ให้บริการไอศหัทศนวัตศุในห้องสมุดยังไม่เหมาะสม และสถานที่จัดเก็บไอศหัทศนวัตศุมีจำกัด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางมีขนาดห้องสมุดเพียง 2-3 ห้องเรียนเท่านั้น จึงอาจไม่เพียงพอหรือสามารถดัดแปลงให้เหมาะสมกับการให้บริการหรือจัดเก็บไอศหัทศนวัตศุได้

ในเรื่งของครุภคณั ประสบปัญหาเกี่ยวกับครุภคณัที่ใช้ในการดำเนินงานไอศหัทศนวัตศุในห้องสมุดมีจำนวนไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะผลการวิจัยในตารางที่ 20 พบว่าห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางมีครุภคณัเพียง 2 ประเภท คือ โต๊ะ เก้าอ สำหรับการนั่งดูและฟัง และชั้นเก็บไอศหัทศนวัตศุเท่านั้น

ด้านปัญหาเรื่องบุคลากร พบว่าบุคลากรในการดำเนินงานไอศหัทศนวัตศุในห้องสมุดโรงเรียนมีจำนวนไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรระดับเจ้าหน้าที่ที่จะช่วยดำเนินงานไอศหัทศนวัตศุในห้องสมุดโรงเรียน และบุคลากรไม่มีเวลาสำหรับการดำเนินงานไอศหัทศนวัตศุอย่างเต็มที่ เนื่องจากต้องทำงานในหน้าที่อื่นด้วย ปัญหาทั้ง 3 ประเด็นนี้อาจเนื่องมาจากบุคลากรในการดำเนินงานไอศหัทศนวัตศุในห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางเป็นครูบรรณารัษ ซึ่งมีเพียงคนเดียวเท่านั้น และยั้งต้องรับผิดชอบงานทั้งหมดของห้องสมุด จึงน่าจะเป็นสาเหตุให้ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางประสบปัญหาเรื่องบุคลากรดังกล่าว

ปัญหาด้านงานเทคนิค

ห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ประสบปัญหาการดำเนินงานไอศหัทศนวัตศุด้านงานเทคนิคทุกเรื่งอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดของปัญหาในเรื่งห้องสมุดไม่สามารถซ่อมแซมไอศหัทศนวัตศุได้เอง

เมื่อพิจารณาตามขนาดโรงเรียน ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางประสบปัญหาการดำเนินงานไอศหัทศนวัตศุด้านงานเทคนิคในระดับมาก 3 เรื่ง เท่ากับทุกปัญหา คือ ไอศหัทศนวัตศุในบางเนื้อหาวิชาที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนยังมีจำกัดในห้องตลาด

โสตทัศนวัสดุมีราคาแพง และโสตทัศนวัสดุเสื่อมสภาพเร็วเนื่องจากขาดระบบจัดเก็บอย่างถูกวิธี ส่วนห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษไม่มีปัญหาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ ด้านงานเทคนิคในระดับมาก

ปัญหาด้านการให้บริการ

ห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ประสบปัญหาการดำเนินงาน โสตทัศนวัสดุด้านการให้บริการทุกเรื่องอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดของปัญหาในเรื่องเนื้อหาของโสตทัศนวัสดุที่ให้บริการมีเพียงบางสาขาวิชา

เมื่อพิจารณาตามขนาดโรงเรียน ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางประสบปัญหาด้านการให้บริการในระดับมาก 3 เรื่อง คือ โสตทัศนวัสดุที่มีอยู่คุณภาพไม่ดีและเสียหายง่าย โสตทัศนอุปกรณ์ที่ใช้กับโสตทัศนวัสดุบางประเภทมีน้อยและไม่เพียงพอที่จะให้บริการ และจำนวนผู้ใช้บริการโสตทัศนวัสดุมากเกินไปทำให้บริการไม่ทั่วถึง ส่วนห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษไม่มีปัญหาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุด้านการให้บริการอยู่ในระดับมาก

สำหรับผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนนี้ ปรากฏว่าโดยรวมแล้วผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับแนวเหตุผลที่ว่า "ห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ประสบปัญหาเรื่องงบประมาณในการจัดซื้อ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญโดยเฉพาะ อีกทั้งไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน" เพราะจากการวิจัยครั้งนี้พบว่าห้องสมุดโรงเรียนมีปัญหาในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในระดับปานกลางทุกด้าน ไม่ว่าจะด้านการบริหาร งานเทคนิค หรือการให้บริการ ประกอบกับทั้ง 3 ประเด็น ซึ่งกำหนดไว้ในแนวเหตุผลก็เป็นปัญหาที่อยู่ในงานด้านการบริหารทั้งหมด

เมื่อเปรียบเทียบปัญหาโดยรวมตามขนาดของห้องสมุดโรงเรียนแล้วพบว่าห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางมีปัญหาด้านการบริหารในระดับมาก ซึ่งต่างจากห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ ซึ่งมีปัญหาด้านนี้ในระดับปานกลางเท่านั้น ดังนั้นห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางจึงมีปัญหาด้านงบประมาณ การขาดบุคลากร และการขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนมากกว่าห้องสมุดของโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่กว่า

เมื่อพิจารณาปัญหาทั้ง 3 ประเด็น ตามที่กำหนดไว้ในแนวเหตุผลกับผลการวิจัยแล้ว พบว่าปัญหาเรื่องงบประมาณกับปัญหาเรื่องการขาดบุคลากรที่มีความชำนาญโดยเฉพาะเป็นปัญหา มากกว่าเรื่องการขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน เพราะห้องสมุดประสบกับปัญหา 2 ประเด็นแรกอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาเรื่องผู้บริหารนั้นห้องสมุดประสบปัญหาอยู่ในระดับ น้อยเท่านั้น ผู้วิจัยจึงแยกอภิปรายปัญหาทั้ง 3 ประเด็น ดังนี้

1. ปัญหางบประมาณ การที่ห้องสมุดมีปัญหาในเรื่องของงบประมาณนั้น ทั้งนี้เมื่อ พิจารณาจำนวนงบประมาณที่ห้องสมุดส่วนใหญ่ได้รับ ซึ่งมีตั้งแต่ 30,000 ถึง 159,999 บาท (ตารางที่ 5) เงินงบประมาณจำนวนนั้นนอกจากนำมาใช้ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุแล้ว ห้องสมุดยังต้องนำไปใช้ในการดำเนินงานด้านอื่น ๆ ของห้องสมุดด้วย ไม่ว่าจะเป็นการจัดหา หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ หรือวัสดุครุภัณฑ์สำหรับการดำเนินงาน จึงทำให้ห้องสมุดมี ปัญหาในเรื่องของงบประมาณ นอกจากนี้จากผลการวิจัยที่พบว่าห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ ไม่ได้มีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุไว้โดยเฉพาะ แต่เป็นการจัดสรร ตามโอกาสไม่สม่ำเสมอ (ตารางที่ 16) อาจเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ห้องสมุดประสบ ปัญหาในเรื่องนี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุมพจน์ วิชกุล (2520) ที่พบว่าห้องสมุด ส่วนใหญ่ขาดงบประมาณในการดำเนินงานรูปภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ น้าทิพย์ วิภาวิน (2528) ที่พบว่าปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดเสี่ยงที่บรรณารักษ์ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็น ปัญหาในการดำเนินงานในระดับมากหรือปานกลางนั้น ได้แก่ ปัญหาการเงินทุก ๆ ด้าน

2. ปัญหาบุคลากร ในเรื่องการขาดบุคลากรที่มีความชำนาญโดยเฉพาะนั้น จากผล การวิจัยพบว่าผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่คือ ครูบรรณารักษ์ บางแห่งจะเป็นครูบรรณารักษ์และอาจารย์ช่วยงาน ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว ครูบรรณารักษ์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ศึกษามาทางด้านวิชาชีพบรรณารักษ์โดยตรง ฉะนั้นย่อมมีความ ถนัดหรือความชำนาญในเรื่องของการดำเนินงานทางด้านหนังสือมากกว่าในเรื่องของโสตทัศน- ศึกษา อีกทั้งอาจารย์ช่วยงานนั้นมักเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายให้มาช่วยงานห้องสมุด ซึ่งเป็น อาจารย์จากหมวดวิชาต่าง ๆ ไม่ได้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องของโสตทัศนศึกษาเช่นกัน ถึงแม้ว่าบุคลากรเหล่านั้นมีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุตามผลการวิจัยที่พบ แต่ ส่วนใหญ่ก็เป็นเพียงความรู้ที่มาจากการศึกษาตามหลักสูตรในสถานศึกษา หรือจากการศึกษา

ดูงาน จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ห้องสมุดมีปัญหาในเรื่องการขาดบุคลากรที่มีความชำนาญ โดยเฉพาะ

3. ปัญหาผู้บริหาร ห้องสมุดประสบปัญหาในเรื่องของการขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารได้ตระหนักถึงความสำคัญของห้องสมุดและคงมีความเข้าใจลักษณะของห้องสมุดสมัยใหม่ที่จะต้องมีการพัฒนาเอาไอศหตุศน-วัสดุเข้ามาให้บริการนอกเหนือไปจากสิ่งพิมพ์ นอกจากนี้ผลการวิจัยที่พบว่าห้องสมุดส่วนใหญ่มีการกำหนดนโยบายในการดำเนินงานไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนก็น่าที่จะเป็นส่วนที่ช่วยทำให้ผู้บริหารให้การสนับสนุนห้องสมุด เพื่อให้มีการพัฒนาทรัพยากรประเภทไอศหตุศนวัสดุขึ้นในห้องสมุดได้

ปัจจัยที่ครูบรรณารักษ์ต้องการในการแก้ปัญหาการดำเนินงานไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน

ปัจจัยที่ครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนต้องการในการแก้ปัญหาการดำเนินงานไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน 3 อันดับแรก คือ การสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน แหล่งเงินสนับสนุนการดำเนินงานไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน และสถานที่ที่เหมาะสมในการให้บริการไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน ส่วนปัจจัยที่ต้องการเป็นอันดับสุดท้ายคือ จำนวนไอศหตุศนอุปกรณ์ที่เพียงพอ

เมื่อพิจารณาตามขนาดโรงเรียนครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ต้องการปัจจัยในด้านการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ แหล่งเงินสนับสนุนการดำเนินงานไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน ส่วนปัจจัยที่ต้องการเป็นอันดับที่ 3 แตกต่างกันคือ ครูบรรณารักษ์ของห้องสมุดโรงเรียนขนาดกลางต้องการครุภัณฑ์ที่เพียงพอและเหมาะสม ในขณะที่ครูบรรณารักษ์ของห้องสมุดโรงเรียนขนาดใหญ่ต้องการบุคลากรระดับวิชาชีพที่มีความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินงานไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน ส่วนครูบรรณารักษ์ของห้องสมุดโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษต้องการสถานที่ที่เหมาะสมในการให้บริการไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนมากกว่าการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน และแหล่งเงินสนับสนุนการดำเนินงานไอศหตุศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนซึ่งต้องการเป็นอันดับรองลงมา

การที่ครูบรรณาธิการของห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนเป็นอันดับแรก ทั้งที่พบว่าปัญหาการขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนเป็นปัญหาอยู่ในระดับน้อยนั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าครูบรรณาธิการยังต้องการให้ผู้บริหารให้การสนับสนุนและให้ความสำคัญกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุเพิ่มมากขึ้นอีก เนื่องจากในการพัฒนาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุนั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยในการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ บุคลากร สถานที่ ตลอดจนโสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์ ซึ่งปัจจัยในการดำเนินงานเหล่านี้ ผู้ที่จะอนุมัติให้ได้ก็คือ ผู้บริหาร ถ้าผู้บริหารให้การสนับสนุนแล้วความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านก็จะตามมา ดังนั้น ครูบรรณาธิการจึงต้องการการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนเป็นอันดับแรก และปัจจัยในด้านแหล่งงบประมาณและสถานที่จึงเป็นความต้องการอันดับรองลงมา

สำหรับปัจจัยเรื่องสถานที่ที่ห้องสมุดต้องการในการแก้ปัญหาด้วยนั้น จากผลการวิจัยพบว่าห้องสมุดส่วนใหญ่มีสถานที่ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุเป็นมุมหนึ่งภายในห้องสมุด และมีบริเวณสำหรับการจัดกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการฟังหรือการฉายเป็นเพียงมุมหนึ่งภายในห้องสมุดเท่านั้น (ตารางที่ 19) อาจเป็นสาเหตุให้ครูบรรณาธิการมีความต้องการเรื่องการมีสถานที่ในการให้บริการที่เหมาะสมกว่านี้ โดยครูบรรณาธิการอาจพิจารณาเห็นว่าการมีสถานที่ในการให้บริการที่แยกเป็นเอกเทศนั้นจะช่วยให้การจัดกิจกรรมไม่ว่าสำหรับการฟังหรือการฉายจะกระทำได้สะดวกมากกว่า

โดยเฉพาะเมื่อแยกพิจารณาตามขนาดของโรงเรียนแล้ว ห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษมีความต้องการในเรื่องของสถานที่เป็นอันดับแรกในการที่จะแก้ปัญหาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน และเป็นความต้องการที่มาก่อนการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน และแหล่งเงินสนับสนุนการดำเนินงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษยังขาดสถานที่ที่จะให้บริการที่เหมาะสม ถึงแม้ว่าห้องสมุดจะมีขนาด 6 ห้องเรียนขึ้นไป และบางแห่งมีถึง 12 ห้องเรียนก็ตาม แต่สภาพของห้องสมุดโรงเรียนอาจจะยังไม่เหมาะสมที่จะใช้ในการดำเนินงานตามหลักการของศูนย์สื่อการศึกษา

ส่วนห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางนั้น จากผลการวิจัยพบว่า ประสพปัญหาในเรื่องของสถานที่อยู่ในระดับมากอยู่ 2 เรื่องคือ สถานที่จัดเก็บโสตทัศนวัสดุมีจำกัด และสถานที่ในการให้บริการโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดยังไม่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะห้องสมุดของโรงเรียน

ขนาดกลางมีขนาดห้องสมุดเพียง 2-3 ห้องเรียนเท่านั้น จึงต้องการสถานที่ในการแก้ปัญหาการดำเนินงานของห้องสมุด แต่เมื่อเทียบปัญหาด้านสถานที่กับครุภัณฑ์แล้ว พบว่าห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางมีความต้องการปัจจัยด้านครุภัณฑ์ที่เหมาะสมและเพียงพอมากกว่าเรื่องของสถานที่เสียอีก เพราะผลการวิจัยพบว่าห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางมีครุภัณฑ์ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุเพียง 2 ประเภทเท่านั้น คือ โต้ะ เก้าอี้ สำหรับการนั่งดูและฟัง และชั้นเก็บโสตทัศนวัสดุ (ตารางที่ 20) และสอดคล้องกับปัญหาที่พบว่า ครุภัณฑ์ที่ใช้ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดมีจำนวนไม่เพียงพอ ($\bar{x} = 4.00$) จึงน่าที่จะเป็นสาเหตุให้ครูบรรณารักษ์ของห้องสมุดของโรงเรียนขนาดกลางต้องการปัจจัยด้านครุภัณฑ์มากกว่าเรื่องของสถานที่

สำหรับห้องสมุดของโรงเรียนขนาดใหญ่ ความต้องการที่จะให้แก้ปัญหาจะตรงกับผลการวิจัยโดยรวม คือ ต้องการการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน และแหล่งงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานเป็นอันดับแรกและรองลงมา แต่ลำดับที่สามจะแตกต่างจากห้องสมุดของโรงเรียนขนาดอื่น คือ ต้องการแก้ปัญหาเรื่องการขาดบุคลากรระดับวิชาชีพ

ดังนั้น จากการที่ห้องสมุดประสบปัญหาทั้ง 3 ประเด็น คือ ในเรื่องของงบประมาณ ขาดบุคลากรที่มีความชำนาญโดยเฉพาะ และการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนนั้นจะเห็นได้ว่าห้องสมุดของโรงเรียนแต่ละขนาดมีความต้องการในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดและความจำเป็นก่อนหลังของห้องสมุดนั้น ๆ แต่โดยภาพรวมห้องสมุดส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน แหล่งเงินงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานและสถานที่ ซึ่งเป็นปัจจัยที่จำเป็นของการบริหารงาน เพื่อให้มีการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

จากแนวเหตุผลที่กำหนดไว้ 3 ประเด็น คือ ในเรื่องของจำนวนและประเภทของโสตทัศนวัสดุที่มีในห้องสมุดโรงเรียน การดำเนินงานโสตทัศนวัสดุและปัญหาในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ ซึ่งมีทั้งส่วนที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบดังได้อภิปรายไปแล้ว นั้น สิ่งที่แสดงให้เห็นเด่นชัดประการหนึ่งก็คือ ห้องสมุดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ได้มีการพัฒนาและขยายงานของห้องสมุดมากกว่าแต่ก่อน ห้องสมุดซึ่งเคยมีการดำเนินงานแต่เฉพาะทางด้านหนังสือก็ได้มีการดำเนินงาน

โสตทัศนวัสดุเพิ่มเข้ามา ถึงแม้ว่าครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนจะมีความรู้เฉพาะด้านบรรณารักษศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็สังเกตเห็นประโยชน์และความสำคัญของโสตทัศนวัสดุ และจัดให้มีการดำเนินงานเช่นเดียวกับงานทางด้านหนังสือ จึงมีความเป็นไปได้ในอนาคตที่ห้องสมุดโรงเรียนทั้งหลายจะกลายสภาพเป็นศูนย์สื่อการศึกษาเช่นเดียวกับห้องสมุดโรงเรียนในต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับบรรณารักษ์

1.1 จากผลการวิจัยที่พบว่าห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่มีผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ เป็นครูบรรณารักษ์และเป็นผู้ที่มีความรู้ในด้านการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ แต่ถ้าพิจารณาครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนแล้ว พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ทางด้านโสตทัศนศึกษา แต่ต้องรับผิดชอบการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุควบคู่ไปกับงานห้องสมุดด้วย ดังนั้น ครูบรรณารักษ์หัวหน้าห้องสมุดโรงเรียนจึงควรได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ เพื่อให้การบริหารงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 จากผลการวิจัยที่พบว่าห้องสมุดประสบปัญหาเรื่องบุคลากรไม่มีเวลาสำหรับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุอย่างเต็มที่เนื่องจากต้องทำงานในหน้าที่อื่นด้วย ดังนั้น บรรณารักษ์ควรมีการจัดแบ่งงาน โดยมีการกำหนดหน้าที่ของบุคลากรห้องสมุดและบุคลากรที่จะมาช่วยงานด้านโสตทัศนวัสดุให้ชัดเจน อาจทำเป็นตารางการปฏิบัติงานหรือเสนอให้ผู้บริหารแต่งตั้งบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านโสตทัศนศึกษาเข้ามาช่วยงานในห้องสมุด

1.3 จากผลการวิจัยที่พบว่าบรรณารักษ์ต้องการการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียนในการแก้ปัญหาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุด บรรณารักษ์ควรจัดกิจกรรมที่มีการนำโสตทัศนวัสดุต่าง ๆ เข้ามาประกอบเพื่อดึงดูดความสนใจของครูและนักเรียน เมื่อผู้บริหารเห็นว่าโสตทัศนวัสดุเป็นสื่อที่สามารถให้ประโยชน์แก่ครูและนักเรียนได้เป็นอย่างดี ผู้บริหารก็ย่อมสนับสนุนให้มีการพัฒนาโสตทัศนวัสดุขึ้นในห้องสมุดโรงเรียน

1.4 ห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ยังไม่มีการกำหนดนโยบายในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือยังไม่มีการกำหนดนโยบายการดำเนินงานทางด้านนี้ขึ้นในห้องสมุด ควรได้มีการเขียนนโยบายในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานและเป็นหลักฐานที่สามารถใช้เสนอต่อฝ่ายบริหารของโรงเรียนในการขออนุมัติปัจจัยในการดำเนินงานต่าง ๆ

1.5 ห้องสมุดที่ยังไม่มีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุ หรือห้องสมุดที่มีการจัดสรรแล้ว แต่เป็นการจัดสรรตามโอกาสไม่สม่ำเสมอ จึงควรที่จะมีการเขียนโครงการการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุพร้อมทั้งงบประมาณที่ต้องการในแต่ละปี เสนอต่อฝ่ายบริหาร ทั้งนี้เพื่อให้ห้องสมุดสามารถพัฒนาทรัพยากรประเภทโสตทัศนวัสดุขึ้นในห้องสมุดได้อย่างต่อเนื่อง

1.6 ห้องสมุดโรงเรียนที่ยังไม่มีการจัดหมวดหมู่และทำบัตรรายการโสตทัศน-วัสดุ หรือเครื่องมือช่วยกันต่าง ๆ ควรได้มีการเริ่มจัดทำเช่นเดียวกับการจัดหมวดหมู่และทำบัตรรายการหนังสือ เพื่อให้ผู้ใช้คือครูและนักเรียนได้เข้าถึงทรัพยากรประเภทโสตทัศนวัสดุที่ห้องสมุดจัดหาเข้ามาได้อย่างทั่วถึง และใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหารควรให้ความสนใจและความสำคัญกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียน โดยให้นโยบายและการสนับสนุนด้านบุคลากร งบประมาณ และสถานที่แก่ครูบรรณารักษ์ ทั้งนี้เพื่อให้ครูบรรณารักษ์เกิดความมั่นใจและกำลังใจว่าสามารถที่จะพัฒนาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุขึ้นในห้องสมุด โดยไม่ไปเข้าช้อนกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุของงานโสตทัศนศึกษา หรือมิฉะนั้นผู้บริหารควรเป็นผู้ประสานให้ห้องสมุดและงานโสตทัศนศึกษาของโรงเรียนได้มีการดำเนินงานร่วมกันในลักษณะที่เป็นศูนย์สื่อการศึกษา เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณ บุคลากร สถานที่ และวัสดุ-ครุภัณฑ์ และสามารถที่จะให้บริการแก่ครูและนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับกลุ่มครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน

กลุ่มครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนควรร่วมมือกันในการดำเนินงานโสตทัศน-วัสดุ โดยมีการกำหนดนโยบายในการรวบรวมโสตทัศนวัสดุเพื่อใช้ร่วมกัน ซึ่งห้องสมุดแต่ละแห่งน่าจะจัดแบ่งกันจัดหาและเก็บรวบรวมโสตทัศนวัสดุประเภทใดประเภทหนึ่ง แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเพื่อให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดร่วมกัน

4. ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษานิเทศก์

ศึกษานิเทศก์ควรให้แนวทางและคำปรึกษาแก่บรรณารักษ์ในการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุด และคอยนิเทศ ติดตามการพัฒนาทางด้านนี้ของห้องสมุดอยู่เสมอ นอกจากนี้ศึกษานิเทศก์ควรเสนอให้กรมสามัญศึกษาได้รับปรุงมาตรฐานของห้องสมุดโรงเรียนในเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดให้ชัดเจน เช่นเดียวกับการดำเนินงานทางด้านสิ่งพิมพ์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการดำเนินงานโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดโรงเรียนของโรงเรียนในส่วนภูมิภาค
2. ควรมีการศึกษาการใช้บริการโสตทัศนวัสดุในห้องสมุดของครูและนักเรียนในโรงเรียน